

Туристичний бізнес як об’єкт тіньових відносин та сфера скоєння злочинів

Нестерова Ірина Анатоліївна,
викладач кафедри кримінально-
правових дисциплін та кримінології
Закарпатського державного університету

The article is devoted to the tourist business sphere in Ukraine as one of most world industries and such phenomena as “shadowing” in it. The author tries to analyze the reasons and conditions of this phenomena existing, gives some propositions to the strategy of tourist sphere de-shadowing.

Історіографія початкового розвитку туристичної діяльності в Україні взагалі представлена очерковими працями, навчальними посібниками та методичними розробками, які призначені для забезпечення підготовки кадрів сфери туризму. Авторами найбільш ранніх публікацій 1930-1950 років з історії та організації туризму були Л.Н.Гуревич, С.Андреєва, А.Антонов-Саратовський, В.А.Воробйова, В.В.Добкович[1,2,3,4]. Публікації цього періоду носили яскраво виражений ідеологічний пропагандистський характер. До певної міри поглибленню досліджень сприяло поступове накопичення публікацій літературних творів і документальних джерел, залишених знаменитими мандрівниками, дипломатами, письменниками, як українськими, так і зарубіжними, завдяки чому значно розширилася база вивчення історії туризму в Україні з якнайдавніших часів до новітнього часу.

На сьогоднішній час частка послуг, що надається туристичною галуззю в світовій торгівлі складає більше 30%. На світовому ринку туристичний продукт лідирує на рівні з нафтою. Щорічний ріст інвестицій в туристичний бізнес складає приблизно 35%. За прогнозом Всесвітньої туристичної організації, туризм визнано найпріоритетнішою галуззю світового господарства XXI століття. Індустрія туризму в Україні розвивається швидкими темпами. Наша країна являє собою важливий потенціальний туристичний ринок для

європейських країн. Після падіння комуністичного режиму, відкриття кордонів і, як результат надання українцям можливості виїзжати за кордон з туристичними цілями, спостерігається різке збільшення українського туристичного попиту на поїздки за кордон, які довгий час залишалися недоступними для радянських громадян на протязі багатьох тисячоліть. В той же час спостерігається підвищення закордонного попиту на туристичні послуги України, в тому числі й «зелений туризм». Таким чином, ми можемо спостерігати стрімкий розвиток двобічної туристичної діяльності. Слід наголосити, що становленню масового туризму як одного з феноменів, які найбільш швидко розвиваються, сприяла ціла низка факторів: соціально-демографічні, інституціональні, етнокультурні, розвиток невиробничої сфери економіки, зростання частки вільного часу, якісна зміна міжнародних відносин, розвиток та вдосконалення юридичного забезпечення взаємовідносин.

Правове регулювання туристичної діяльності в Україні здійснюється Конституцією України, Цивільним і Господарським кодексами, Законами України “Про туризм” (із змінами та доповненнями), “Про ліцензування певних видів господарської діяльності”, “Про підприємництво”, “Про захист прав споживачів”, “Про сертифікацію продукції та послуг”, “Про зовнішньо - економічну діяльність” та низькою інших законів (їх нараховується понад 60), Указами Президента України та постановами Кабінету Міністрів України, рішеннями обласних і місцевих органів влади, а також міжнародними договорами й угодами, в яких бере участь Україна [5,12].

Туризм є найпріоритетнішою галуззю світового господарства. Розвиток туризму спроможний дати важливий імпульс для соціально-економічного розвитку як всієї держави, так і регіонів, областей, районів, міст. Нові соціально-економічні умови вимагають від держави своєчасного реагування на поширення туристичної діяльності. Теперішня ситуація, з одного боку, сприяє подальшому та поглибленому вивченню питання історичної обумовленості організації туристичної діяльності, з іншого боку, потребує реалізації державного управління та контролю в цій сфері. Слід зауважити, що, на наш

погляд, існує певна низка проблем, пов'язаних з усіма аспектами функціонування туристичної галузі. Причому, всі ці проблеми взаємозалежні та пов'язані між собою. Наприклад, недостатній розвиток законодавчо-нормативного регулювання галузі призводить до некерованості економічних процесів та перешкоджає розвитку туристичної діяльності.

Одним з основних завдань державного управління в сфері туристичного бізнесу у нових соціально-економічних умовах ліквідація часткової «тінізації» туристичної галузі [6].

Тінізація як окреме явище виникла досить давно, але на протязі довгого періоду залишалася «в тіні» більш важливих питань. В останні роки минулого сторіччя увага до тінізації почала стрімко зростати як у світі, так і в нашій країні. Однак, слід зазначити, що коло праць з даної теми досить обмежене. Причому багато з цих праць розглядають вузькі питання, орієнтуючись в цілому на феномен тінізації. На наш погляд, тіньова економіка є органічним компонентом будь-якої системи, в тому числі і туристичного бізнесу.

Звернемо увагу на те, що тінізація туристичної галузі не тільки шкодить розвитку державі та інше, але й перешкоджає своєму власному розвитку. Наприклад, аналіз доступної літератури свідчить про те, що безперервно зростає не тільки загальні види туризму, але й «зелений туризм». Достатньо звернути увагу на те, що в США спостереження та фотографування птахів надає 6 млрд. доларів прибутку кожний рік, що забезпечує 90 тисяч людей робочими місцями. Цей фактор є особливо актуальним і для України.

Вирішення певного кола проблем та завдань детінізації туристичної галузі дозволить покращити соціально-економічне становище, вирішити екологічні питання та сприяти переходу нашої держави до моделі стійкого розвитку. Безумовно, для побудови правильного законодавчого регулювання слід насамперед визначити основні характеристики туристичної галузі, в тому числі, дати визначення тінізації в цій галузі.

Слід зазначити, що за останні роки визначенню складових елементів тіньової економіки, методів її оцінки присвячено чимало досліджень як

вітчизняних, так і зарубіжних науковців та фахівців різних професій. Детальний, і, що важливо, комплексний міждисциплінарний характер основних положень цих публікацій вперше узагальнено В.М. Поповичем у монографії „Тіньова економіка як предмет економічної кримінології” [7]. На загальнотеоретичному рівні щодо методики виявлення тіньових проявів взагалі, сфера туристичної діяльності згадується у монографії В.М. Поповича „Теорія детінізації економіки” у підрозділі 3.4, де розроблена методика економіко-кримінологічного моніторингу тіньових відносин у різних галузях народного господарства.

В сфері туристичної діяльності ми відносимо до проявів тіньової економіки: 1) тіньовий капіталооборот; 2) корупція; 3) підставні турфірми українських резидентів за кордоном; 4) фінансові операції, спрямовані на ухилення від оподаткування; 5) псевдобанкрутство; 6) хабарництво (надання хабарів за одержання ліцензії на туристичну діяльність); 7) тіньова зайнятість.

Туризм – сфера соціально-економічної діяльності, яка містить виробництво та споживання готельних, ресторанних, транспортних та інших, в тому числі екскурсійних, послуг з реалізації активного відпочинку людей, пов’язаного з виїздом за межі їх постійного перебування з метою поліпшення здоров’я, пізнання навколишнього світу, спортивних, ділових та інших, які не заборонені законодавством країни перебування, заходів. Ми розрізняємо кримінальні прояви в туристичній діяльності та аспекти тіньової економіки.

Визначимо поняття тінізації туристичної діяльності. Тінізація туристичної галузі – це прихована діяльність в туристичній сфері, яка не регламентується й не регулюється. Відокремимо ступені тінізації. Найменший ступінь тінізації – це такий різновид тінізації, при якому паралельно з легальним та законним шляхом ведення діяльності присутній прихований елемент. Різновиди тіньової діяльності 1-го ступеню: 1) фальсифікація результатів діяльності (звітності, відомостей про якість та ціну товарів й послуг та ін.); 2) неформальні відносини – забезпечення неформального виконання

завдань, «чорні зарплати» та ін.;3) корупція (підкуп, хабарництво, незаконні привілеї та ін.).

Другий ступінь тінізації – дозволена законом діяльність, яка не реєструється. Якщо тінізація першого ступеню співіснує з легальною діяльністю, то тінізація другого ступеню є більш автономним різновидом. Цьому сектору притаманні наступні риси: 1) мінімізація витрат, яка знаходить своє вираження у відхиленні від сплати податків; 2) діяльність без ліцензій.

Другий ступінь тінізації характеризується діяльністю, яка відбувається в межах закону, але не є фіксованою.

Третій ступінь тінізації – так звана «чорна економіка». До цього сектору ми відносимо заборонену законом (нелегальну) економічну діяльність, пов'язану з виробництвом та реалізацією заборонених товарів та послуг (наркобізнес, проституція, азартні ігри, рекет, торгівля людьми та ін.).

Проблема визначення тінізації в сучасних роботах полягає в тому, що автори намагаються охопити всі різновиди та прояви тінізації, в деяких випадках навіть враховують наслідки. Але, на наш погляд, ядром дослідження повинно виступати чітке розділення типів (рівнів) тінізації для точнішого визначення проблем та шляхів їх вирішення. Загальний огляд та відокремлення ступенів тінізації дозволяють нам уточнити критерії типологізації тінізації, що охоплює питання не тільки різного відношення до офіційної, легальної економіки, але й специфіки суб'єктів та об'єктів тіньових економічних відносин.

Слід відзначити, що проблема структуризації полягає не тільки в вище зазначених аспектах, але й у тому, що представники тіньових відносин звичайно співпрацюють один з одним. Таким чином, тінізація рідко буває одного ступеню тому, що кожний ступінь легко змішується з іншим або змінює свою форму.

Тінізація другого та третього ступеню становить найбільшу загрозу для стійкого розвитку країни та безпеки суспільства, а отже й потребує негайної реакції. Наприклад, такі проблеми, як торгівля жінками та інші злочини, які

присутні в туристичному бізнесі на даний момент, потребують негайного вирішення. Але ці проблеми суто кримінологічного характеру і не пов'язані з тінізацією туристичного сектора.

Підсумовуючи зазначимо, що широкомасштабні прояви тіньової економіки, взаємозалежна від них системна деформація управління фінансово-господарськими процесами в країні набули саморегулятивно-відтворювального характеру[8]. Змінюється кваліфікація діянь, але не змінюється проблема.

Список використаних джерел

1. Гуревич, Л.М. Социалистическое строительство и пролетарский туризм. – М. – Л., 1931.
2. Андреев, С. Ленинский комсомол и пролетарский туризм. – М. – Л., 1932.
3. Антонов-Саратовский, В. Рабочий туризм при капитализме. – М., 1932.
4. Воробьев, В.А. Первый всесоюзный съезд ОПТЭ. – М., 1932; Добкович, В.В. Туризм в СССР. – Л., 1954.
5. Дяченко Л.П. Економіка туристичного бізнесу. Навч.посібник.- К.: Центр учбової літератури, 2007. - С.12.
6. Концепція розробки Стратегії сталого розвитку туризму і курортів в Україні / [http// www.tourism.gov.ua](http://www.tourism.gov.ua)
7. В.М. Попович. Тіньова економіка як предмет економічної кримінології. - К.: Правові джерела,1998. – С. 380.
8. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації/За ред. З.С. Варналія.- К.: НІСД , 2006.- С.452.

